

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

II

NeŖir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

II

İstanbul - 1981

17. YÜZYILIN SONLARINDA AVUSTURYA VE OSMANLI ORDULARININ SEFERLERDEKİ LOJİSTİK SORUNLARI*

Hans Georg Majer

Tarihte Osmanlı-Habsburg karşılaşmalarının ağırlık noktası genellikle askerlik alanındadır. Ancak, her ikisinin de parçalanmasına yol açan son harpte karşı karşıya değil de yan yana bulundular. Böylece karşılıklı ilişkiler düşünüldükte, askerî faktörü daima beraber hesaplamak zorunluğuydu. Fakat «askerî denilince hemen mutlaka «düşmanlık» ile aynı kefeye koymamalıdır. Askerlik alanının bizzat kendisinde de barış içinde karşılaşmaları gerektiren zamanlar olmuştur. Ekseri karşılaşmalarda her iki tarafın da ileri gelenleri çok kere subaydılar. Zira imparatorun asilzadeleri de, tıpkı şan ve şeref düşkününü osmanlı beyleri gibi hizmet ve başarılarını devlet makamlarında bulunmakta arıyorlardı ve devlet hizmetinden ekseriya askerî hizmet anlaşılıyordu.

Osmanlı-Avusturya savaşlarının sebep ve neticeleri bugün epeyce bilinmektedir. Fakat bu noktada acaba sadece ve kolayca yalnız zafer, yenilgi, tarihler gibi abstrakt genel noktalarla yetinmiyor, kafamızı yalnız bunlarla yormuyor muyuz? Bununla beraber mukayeseler ve hükümlere varmak için çalışmalara koyulursak, o zaman başka türlü düşünmeyecek miyiz? Bu arada da, bir yarışta heyecanını kamçulamak için ancak ve yalnız sonucu düşünen ve yarışın tümünü kenara itmek isteyen bir sporcuya benzemiyor muyuz? Gerek bu sporcuyu, gerek biz eğer savaşın sonucu yanı sıra ön hazır-

* Bu bildirinin Almancası, 28-30 Kasım 1979 tarihleri arasında İstanbul'da Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü ile Avusturya Başkonsolosluğu Kültür Enstitüsü'nün işbirliği ile düzenlenen Tarih boyunca Avusturya-Türkiye ilişkileri Sempozyumu'nda okunmuştur. Türkçe çeviri bizzat yazarı tarafından yapılmıştır.

lıkları, hatta mümkünse bu yoldaki uygulamaları da izleseydik, daha iyi yapmış olmaz mıydık?

17. yüzyılın son yılında, Osmanlı devleti karlarla kaplı Karlofça ovasında bir kulübede, bu zamana kadar başına gelmiş en büyük yenilginin sonucunu kabule mecbur oldu. Rakibi her ne kadar Mukaddes İttifak idiyse de hakikî galip şüphesiz Avusturya idi. Acaba bu netice görüldüğü kadar açık ve seçik midir? Acaba Osmanlı devleti hakikaten zayıf, Habsburg'lar kuvvetli miydi? Tabii, daha henüz 16. yüzyılın sonlarında ve çoğunlukla 17. yüzyılda yerli ve yabancılar Osmanlı devletinin hastalığı ve yakın ölümü üzerinde teşhislerde bulunmuşlardı. Hatta modern ilimde de bunun çok tutulan formleri bulunmuştur: Meselâ Osmanlılar için : «Machtverfall (kuvvetten düşme)» ve Habsburg'lar için «Weltmacht des Barock» (Redlich : Barok çağının büyük dünya devleti) tabirleri kullanılmaktadır. Ama asıl şaşılacak nokta, ölüme mahkûm edilenin de kuvvet gösterişçisinin de 200 yıl sonra ve hemen hemen aynı zamanda tarih sahnesinden silinmeleridir.

Şimdi, bu iki rakibi, savaş zamanlarında değil, fakat onları savaşa iten âmilleri ve meseleleri incelemenin ışığı altında oldukları gibi tanımağa çalışalım.

I.

Raimund Montecuccoli'ye göre savaşı yürütmek için üç şey lâzımdı : Para, para ve tekrar para. Onun bir İmparatorluk generali olduğu ve uzun yıllar sarayın harp istişare heyeti başkanlığı yaptığı düşünülecek olursa, ne söylediğini bildiğine inanmak gerekmektedir. Bu temel ilkeye riayet edelim ve şunu soralım : Osmanlılar ve Avusturyalılar aralarındaki savaşlar için parayı nasıl tedarik ediyorlardı?

Harp masraflarını ve harp levazımını karşılamak için Osmanlı devleti çok önceleri avarız-ı divaniye denilen bir sistem kurmuştu. Bu sistem orduya gerekli erzak ve yem temini ve bunların cepheye nakli gibi önemli hizmetleri de ihtiva etmekte idi. Doğrudan doğruya ikmal tabii olarak çok yakın bölgelerden temin edilmekteydi. Daha uzakça bölgelerden ise para alınmakla yetiniliyordu. Uzun zamandır halktan aynî ve nakdî olarak alınmakta olan fevkalâde ver-

giler daimî hale dönüşmüştü ve devletin ana gelirleri arasında sayılıyordu. Fakat bunlar savaş masraflarını yalnızca karşılayacak halde değildiler. Bu yüzden birçok fermanlarda «ziyade hazine» daha gelir deyimine rastlandığında buna şaşmamak lâzım gelir. Yılda bu paraları toplamak hiç te kolay bir iş değildi. Görgü tanıkları önemli müşküllerden bahsederler ve temini şekli keza güç meseleler göstermektedir.

Lüzumlu parayı hakikatte nasıl elde ediyorlardı? Elverişli bir çare veya yeni bir harp vergisi yoktu. Bir çok vergiler yükseltildi, zengin vilâyetlere fevkalâde hal vergileri yüklendi, zenginler, hatta sadrazam ya servet vergisi ödemekle mükellef tutuldular, veya kapılarında asker beslemek zorundaydılar. İleriki yılların gelirlerine de el uzatmak da ender görülen şeylerden değildi. Bütün bunlara bir de para oyunları (manipülasyonu) eklendi. İmkân nispetinde, servet müsadere edildi. Bütün vergiler ve tekâlif acımasızca tahsil edildi ve devlet kasasının alacağı, borçlunun ve akrabalarının servetleri tehdit altında toplandı. Halkın arada sırada karşı koymasına rağmen, sık sık münferit para tahsili metodlarıyla devlet kasasını harbin başlamasına değin öylesine doldurmak mümkün oluyordu ki, sefer sırasında para sıkıntısı hemen hemen hiç bir zaman bir problem olmadı.

Osmanlı devletinin yalnız kendi malî imkânlarına dayandığını ve bu devirde kimseden yardım görmemiş olduğunu üzerine basarak söylemek gerekir. Bu büyük bir başarı sayılmakla beraber bunun köylülerin göçmesini ve eşkiyalığı doğuran çok kötü içtimai ve iktisadî sonuçları da olmuştur.

«Normal bütçe ve ordu harcamaları için para tedariki barış zamanlarında bile çok güçlü. Harbin yükselttiği harcamalar malî problemleri daha da arttırıyordu». Avusturya harp arşivi tarihçileri, bu yukarıdaki sözlerle Avusturya'nın malî durumunu tanımlamaktadırlar. Harp vergilerine fevkalâde bir vergi olan «Türk vergisi»de eklendi. Osmanlılara ve Fransızlara karşı yürütülen iki cephe bütçenin yükünü yalnız tahammül edilemeyecek bir hale sokmuştu. Bu duruma Avusturya'nın tek başına olmaması yardım ediyordu. Müttefikleri Venedik, Polonya ve Rusya Osmanlı kuvvetlerini kendi cephelerine çekmekte böylece de Avusturya'yı kısmen malî yükten kurtarmaktaydı. Paşa, Viyanayı en azından bir süre paraca destekledi. Aynı zamanda I. Leopold yalnız Avusturya'nın

Mukaddes Roma-Cermen İmparatorluğundan yardım görüyordu. mukaddes Roma-Cermen İmparatorluğundan yardım görüyordu. Suab, Frank, Bavyera ve Yukarı Ren askerî bölgesinin askerleri de, Macaristandaki harp alanına gelmişlerdi. Bunlardan başka meselâ Bavyera, Saksonya, Brandenburg, Kolonya ve Braunschvayg Prensliklerinin askerleri de yardıma koşmuşlardı. Askerî Bölge birliklerini bunları gönderenler finanse ediyordu. Prensler ise askerleri için imparatorlardan günlük ihtiyaçları için yardım bekliyorlardı. Buna rağmen donatım yerine, yalnız iase için masraf vermek imparatora da uygun düşüyordu. Kaldı ki bunları da her zaman tamam ödemi-yordu. Bavyera yılda normal olarak 1 - 1,4 milyon altın (Gulden) vergi toplamaktaydı. Türklere karşı savaşa iştiraki sırasında ise 15 milyon altın harcamıştı. Fakat imparatorlardan bunun ancak 2,1 milyonunu alabilmişti.

İmparator bu hususta emir veremediği için yardım paraları ve askerler hiç bir şekilde onun emri ile ortaya çıkmamıştır. O, rica ve müzakere etmeye ve her türlü itirafları yapmaya mecbur olmuştur. Doğrudan doğruya kendi hakimiyeti altında bulunan Avusturya vilâyetlerinde bile para tahsili vasıtasız olmuyordu. Vilâyetlerin yasalarına göre yöneticileri danışma hatta tasvip hakkına sahiptiler. Para darlığı Avusturya'nın harp yönetiminde en karakteristik yönü teşkil ediyordu, ümit dolu askerî planları engellediği de nadir değildi. Para darlığı mümkün olan faaliyetleri durduruyor, askerlere hayatı cehennem ediyor, disiplini üzerinde aksi tesirler yapıyor ve harp için en gerekli zamanda muharebe sahasında bulunmayı da ön-lüyordu.

II.

Şu anda taburların yerleştirilmesi gibi bir mesele ile, savaş idaresinde ikinci problemin ortasına gelmiş bulunuyoruz. Klâsik devrin Osmanlı ordusu genellikle timarlı sipahiler ve kapıkullarından meydana getirilmişti. Vazifeye davet edilmek için sultanın emri gerekliydi, zira timarlılar hapr göreviyle yükümlüydüler ve kapıkulları ise daima hizmet altında idiler. İlke olarak bu ordu harpte sulh zamanındakinden daha masraflı değildi. Bu arada durum değişmişti : timar sistemi saray mensupları ve diğer harp etmek ismiyenler için ekmek kapısı olmuştu, artık askerî elverişli birlikler

vücuda getirilemiyordu. Bunun neticesinde devlet artan ölçüde asker beslemeye mecbur oldu, yeniçeriler, serdengeçtiler kullanılması ile kapıkullarının sayısı arttı. Bunun dışında levendler ve piyadegân gibi birliklerin mevcudları da çoğaldı. Keza beylerbeyleri ve sancakbeyleri ilk devirlerdeki kuvvetlerini muhafaza etmek ve halk önündeki itibarını devam ettirmek için kapı halkı teşkil ettiler. Bunlar daima harplerde daha önemli roller oynamağa başladılar. Devlet beylerden aşikâr olarak eyalet askerleriyle ve mükemmel kapı halkıyla seferlere gelmelerini istiyordu.

Bu değişiklik hazine-i amire için yalnız büyük bir yük değildi, ordunun hazırlanmasında sürat temini, disiplin, silâhlanma ve birliklerin muharebe kabiliyeti için de neticeler hasıl etti. Birliklerin zaman kaybı ve gecikmesi, askerden kaçma, arazinin tahribi, taşra halkının insafsızca tazyiki hakkındaki şikâyetler çoğalıyordu. Karşı önlemler alınması emredildi. Buna rağmen askerî güzergâh boyunca uzanan arazi en kötü şekilde tahribe uğradı.

Avusturya vilâyetlerinde 17. yüzyılın ortalarına doğru Montecuccoli tarafından ücretli asker sistemi kaldırılmış, devamlı ordu yeni vücuda getirilmişti. Subaylara ve birliklere temel kadrolar verilmişti, para ile harp kudreti yaratılmıştı. Asker toplamak iki şekilde olmaktaydı : ya doğrudan doğruya birlik tarafından veya Avusturya vilâyetlerindeki yöneticiler (Staende) tarafından. Bu vilâyetlerde devlet tarafından yeni askerler belirli bir sayıdakilerin toplanması nizamı konmuştu. Doğrudan doğruya birlikler tarafından asker toplanması her şeyden önce İmparatorlukta yürütülmekte idi. Bu, İmparatorluğa bağlı şehirlerde imparatorun hakkı idi, fakat buna mukabil prensliklerde uzun müzakereler yapılmasına mecburiyet hasıl oluyordu. Çok defa paranın kesik kesik gelmesi asker toplanmasını ve seferin başlamasını geciktiriyordu.

Yukarıda anlatıldığı üzere, İmparatorluk ilâveten bölge birlikleri (Kreistruppen) ve ünlü prenslerin kendi birliklerini de harbe gönderiyordu. Bölge birliklerinin teşkili için İmparatorluk Meclisi (Reichstag) 'nin kararı, her bölgenin hissesine düşen miktarların tesbiti için dahilî müzakereler ve bu ikisine ilâveten çok sayıdaki bölge yöneticilerinden her birinin tasvibini almak gerekiyordu. Bölge birlikleri bu sebepten daima geç kalıyor ve hiç bir zaman tam sayıda vazifeye gelmiyordu, geligüzül büyük ve küçük birliklerden müteşekkildiler, silâhları ve üniformaları, harp disiplini ve eğitimi çeşit

çeşitti. En azından imparatora malî yük yüklemiyorlardı ve ona karşı belirli bir emniyet içerisinde hizmete amade idiler. Bu husus prenslerin birliklerinde daha değişikti. Onların harbe iştirakleri kendi özel siyasî alâkalarına bağlı idi. Meselâ 1683'te Viyana önündeki katî neticeli muharebede Brandenburg'lar yoktu, fakat Bavyera ve Saksonlar da her sene muharebeye iştirak etmiyorlardı. Buna rağmen birlikleri çok sayıda bir örnek ve talimli idi. Bunun için onlar İmparator'dan yardım görüyorlardı, başkumandanlık nezdinde gerektiğinde taviz vermek mecburiyetinde kalıyorlardı. Prensler arasındaki rekabet askerî idarenin birliğini çok defa felce uğrattıyordu.

Yürüyüşlerde ve muharebe meydanlarında askerlerle düşmanlar daha karşılaşmadan müşkülâtla bekliyordu. İkmâl teşkilâtı gayrikâfi şekilde teşkilâtlandırılmıştı. Askerin ulûfesi çok kısa bir zaman sonra yükselen yiyecek ve yem fiyatlarını ödemeye artık kâfi gelmiyordu. Bunun dışında o talihini hazırlamak için sefere çıkmış olduğunu unutmuyordu. Böylelikle asker sivil halktan ihtiyaçlarını temine mecbur oluyordu: Yiyeceklerini ve yemini zorla alıyor, hayvanları kaçırıyor, at çalıyor, sandıkları ve dolapları boşaltıyor, kilise, manastır, hastahane ve resmî daireleri yağma ediyor. Yolculardan, tüccarlardan ve köylülerden zorla para alıyorlardı. Askere yatacak yer teminle mükellef subaylar halktan vergi topladıkları ve gerçekten askerlere verdikleri halde yine de yukardaki fiilleri işlemekten uzak kalmıyorlardı. Subayların da bu işlerde eli olduğundan yasaklar az meyva veriyordu. Bir Bavyeralı memur şöyle bir intiba edinmişti :

«Bavyeralı gibi değil, aksine memlekete hakiki düşman birlikler idiler.»

Her iki tarafta da harb kendi memleketinde aynı şekilde başladı. Tabii olarak düşman memleketinde zulüm çoğaldı. İç emniyet için de sorunlar başlamamış değildi. Aşağılık adamlar Salzburg ve Bavyera ülkelerinde dolaşıyorlardı, her şeyden önce köylülerin can ve mal emniyetini, askerî güzergâhın dışında da tehdit ediyorlardı. Hudutlar bunun neticesinde emniyete alındı, şehirler özel gözcü birlikleri teşkil ettiler, dilenci veya serseri ne görüldüyse hepsi avlandı. Osmanlı tarafında bu daha da kötü idi. Seneden seneye beylerbeyleri ve sancak beyleri ve yeniçeri zabıtları birlikleriyle orduya katıldılar. Böylece memlekette huzur ve emniyet için sorumlu kalmadı. Kale muhafızları bile çok defa sahra hizmetine çağrıldılar.

Devletin korunmasının devri olarak zayıflaması İmparatorluğun uzak bölgelerinde isyanları kolaylaştırdı, bütün memlekette eşkiyalığın gelişmesi için elverişli ortam meydana geldi. Bazı eşkiya çeteleri çok büyüdü, öyle ki devlet bahsedilen şartlar içerisinde bizat silâh kuvveti ile artık kendisinin efendisi olamadı. Bu çetelerden biri olan Yeğen Osman'ı bütün taifesiyle Orduya almak mecburiyeti hasıl oldu. O, çabucak Macaristan'da ordu serdarlığına yükseldi ve rakibi Bavyera Elektörü Max Emanuel ile mektublaştı. Buna rağmen Yeğen Osman eski huylarından vazgeçmedi, neticede kuvvet bulunarak zararsız hale getirmek mecburiyeti hasıl oldu.

Onbinlerce bazen yüzbin ve daha fazlasına erişen orduları donatmak için çok sayıda silâh ve cephaneye ihtiyaç vardı. Biz burada ateşli silâhlarla ilgili bazı bilgiler vermekle yetineceğiz. Birçok fermanlarda Osmanlı askerlerinin silâhları hakkında malûmat vardır, tüfengendaz veya iki tabancalı ve boyulu tüfekli. Bu silâhların yapımı için ağırlık noktası muhakkak İstanbul Tüfenghane Karhanesi idi. İlk elde tüfeklerin ananevî kapıkulu birlikleri için imal olunması gerekir. Geri kalan birliklerin silâhlarının diğer kaynaklardan olması lâzımdır. Bununla beraber diğer imalât yerleri hakkında bilgilerimiz noksandır.

Toplar İstanbul Tophanesinde bilhassa bronz dökme olarak yapılıyordu. Bakır ülkede mevcuttu, kalay ithal edilmek zorundaydı, döküm malzemesi kıymetliydi, kırık topdar eritiliyordu, ganimet topdar da çok değerliydi. İthal edilmiş olan demir topdar hakkında da Arşivde kayıtlar vardır. Yerli imalâta nazaran sayıları azdır. Top dökücüsü devlet hizmetindeydi, kapıkulları topcu ocağına bağlı idi. Tabancalarla ve tüfeklerle atılan kurşun memlekette bol miktarda mevcuttu. Top yuvarlakları (gülleleri) sorunu karmaşıktı. Madenden dökülmek zorundaydılar. En mühim imalât yerleri Bosna'da Banjaluka, İstanbul'da Cebehane, Doğu Anadolu'da Kiği idi. Banjaluka harb sırasında faaliyetini tatil ettiğinden, ve Kiği uzak bulunduğundan, üstelik yüksek taşıma ücretine sebebiyet verdiğinden, orda döküm tesisleri kurmak üzere daha elverişli maden yatakları arandı. Böylece Trakya'da Samakovcuk (Demirköy) ve nihayet Selânik civarında Pravişte'de gayeye ulaşıldı.

Osmanlı baruthaneleri birçok yerlerde faaliyet halinde idi : İstanbul, Selânik İzmir ve Gelibolu bunların en önemlisi idi. Bütün güçlülere, gecikmelere, kalite düşüklüklerine rağmen Osmanlı ordu-

su kâfi miktarda barut temin etti. İmalâtı yükseltmek için ham madde temin edilebiliyordu. Zaruret halinde kâfi esneklik mevcuttu, bir baruthaneden diğerine ham madde naklediliyordu.

Esasta Osmanlı silâhlanması devlete ait bir işti. Ham madde temini ve hizmet için ocaklık sistemi yoluyla devlet muafiyetlerle nakit para vermekten de kısmen kurtuluyordu.

Avusturya'da da aynı şekilde Viyana'da bronz toplar dökülüyordu. Top dökücüler serbest sanatkârlardı, bunlar, belirli miktarda teslimat için devletle mukavele imzalıyorlardı. Bakır İsveç'ten, Goslar'dan, Neusohl'dan veya Steiermark'tan, kalay İngiltere veya Schlachenvald'dan geliyordu. Ateşli silâhlar tüfekçi ustaları tarafından yapılıyordu. İmalât yerleri Avusturya'nın ve İmparatorluğun birçok yerlerinde idi. Barut da her şeyden önce özel imâl ediliyordu. Mukayese İmparatorluk tarafında ham madde ithalinin daha kuvvetli olduğunu gösterir, silâhlanmak için daha fazla nakit para ödemek mecburiyeti vardı, bu da malî darlığı ve hoş gitmeyen gecikmeleri daha da büyütüyordu. Diğer taraftan İmparatorluk tarafı imâlcıların rekâbet durumundan faydalanabiliyordu ve inandığı teknik yenilikleri Osmanlılara nazaran daha çabuk ve kolay tatbik ediyordu. Osmanlıların imalât yerleri hazineye her ne kadar az yük yüklüyorsa da, devletin emirlerini beklediğinden ve buna mecbur olduğundan ağır-aksak çalışıyordu.

IV

Osmanlılar erzak ve yem tedariki hususunda tecrübe sahibi idiler. Askerî güzergâhlarda, büyük hudut kalelerinde sefer esnasında ordunun ihtiyaçları için temel teşkil eden depolara malik idiler. Prensip basitti : İhtiyaçlar halktan fevkalâde vergiler olarak isteniyordu ve halk bunları taşımağa mecburdu. Özellikle Avarız hanesi tahriri temel teşkil ediyordu. Sistem nüzül, sürsat veya iştirâ esasına dayanıyordu. Nüzül Güçer'e göre 16. yüzyılın sonundan beri hudutlardaki depolar ve sahradaki asker için un ve arpa hazır bulundurmaya manasına gelir. Sürsat diğer bütün ihtiyaçları ihtiva etmekteydi. Başlangıçta ödeme karşılanmakta iken şimdi mümkün değildi. Nüzül ve Sürsat zamanla hakiki vergiye dönüştü. Bunun için üçüncü metoda başvuruldu : Mübayaa veya iştirâ. Bu ekseriyetle

devlet tarafından tesbit edilen ve yürütülen narha dayanıyordu. Ekseriyetle halk bir deruhdeci seçiyordu. Bu adam vergi yükünü bölüştürüyor ve tahsil ediyordu. Böylece devlet memurlarının suistimallerini önlüyordu. Mahallî kadınlara bu gibi meselelerle kontrol vazifesi verildi. En azından II. Mustafa zamanı için kalelerin ve ordunun her zaman yeterli hatta bazen çok daha fazla erzak ile dolu olduğu tesbit edilebilir. Kaynaklar, Osmanlı idaresinin harbin bu safhasına çok büyük önem verdiğini gösterir.

Avusturya tarafında da aynı şekilde depolar tesis edilmiştir. Sevkiyatın ana sistemi mukavele yoluyla büyük ölçüde malın erzak dairelerine veya depolarına gönderilmesidir. «Bu muamele şekliyle kötü durumlar daha çok meydana geldi, çünkü ne belirli tarihlerde istenenler hazırlanabildi ne de kemiyet ve keyfiyet şartlara uygun oldu.» «Ordu bunun neticesinde hissedilebilir derecede eksikliklere maruz kaldı,» bu arada her şeyden önce nakliye meseleleri de bir rol oynadı. Harb idaresi ekseriya teslimatı ödeyemediği için, mal sahiplerinin arzularına kendisi teslim oldu. Suistimal ve sadakatsızlık buna ilâveten bu alanda hiç bir şekilde eksik değildi. Birliklerin kendi ihtiyaçlarını yine kendilerinin temin etmeleri usulü ordunun ihtiyaçlarını gidermelerinde en mühim bir şekil oldu. İlk olarak düşman ülkelerinin dışında tabii olarak masraflar ödenecekti. Çok dikkate şayan olarak et ve alkol için hiç bir resmî ihtiyaca tesadüf edilmediği görülür.

Mukayese edilirse, Osmanlılar erzak organizasyonu bakımından çok daha güçlüydü. Bu hususta tabii olarak istisnalar da vardır.

V

Osmanlı nakliye sistemi Avusturya'lılarınki gibi yarı organize edilmişti, her ikisi de üstünkörü tedbirlerle yürütülüyordu. Yegâne iyi teşkilâtlandırılmış nakliye birliği top arabacıları idi. Devlet İstabl-ı amire'ye ihtimam gösterdi. Subaylar ve sipahiler buna mukabil bizzat kendileri atlarını ve yük hayvanlarını temin etmeğe mecburdular. Devlete yiyecek, cebehane, levazım ve çadır malzemesini organize etmek için yük hayvanı ve araba tedariki vazifesi düşüyordu. El koyma ve kira ödeme alışılmış metotlardı. Eflâk, araba, yük hayvanı ve kayık için en önemli tedarik yerlerinden biri idi. Ma-

caristan seferlerinde Tuna üzerinde gemilerle nakliyat büyük bir avantaj teşkil ediyordu. Osmanlı ordusunun devâsa ağırlığı ve buna ilişkin meseleler Osmanlı lojistiğinin bir zaafı olarak kalır.

Avusturya tarafında durum daha iyi değildi. Düzenli bir ordu nakliyatı sistemi için henüz başlangıçta bulunmaktadır. Birlikler ve zabıtlar özel arabalara sahiptirler, topcuların da ayrıca arabaları vardır. Üstelik te ekseriya eksikliği duyulan bir erzak nakliyat sistemi mevcuttu. Köylü arabalarına el konduğu veya kiralandığı nadir görülen şeylerden değildir. Bununla beraber ordunun hareketliliği hiç bir şekilde artmamıştır.

Her iki taraf için meseleyi bir Avusturya'lı nakliyat tüzüğü açık olarak ifade eder : «Alışılmamış derecedeki ağırlık bir ordunun harabiyetine sebep olur ve bütün iyi plânlara mani olur.» 17. yüzyılın ikinci yarısında buna karşı çare bulunmaz.

Bu bildirinın amacı iki devletin askerî sistemlerinin mukayeseli olarak ele alınması yolu ile onların özelliklerini ve becerikliliklerini daha iyi anlamayı denemektir. Bu arada karakteristik şekilde her iki tarafın ortaya çıkan zaaf ve kudretlerini göstermektir. Ne buluruz? Zamanın teknik şartları sebebiyle benzerlikler, bir tarafta daha ziyade mutlakî diğer tarafta daha çok sınırlanmış iktidar kudretleri arasındaki farklar, problem çözümlerinde değişik türden yollar bu meyanda içtimâî ve resmî şartlar akseder.

Buna rağmen bir taraf üzerine askerî zaferin izahı bu lojistik mukayeseye hiç bir şey kazandırmaz. Belki 1683'te başlayan harbin neden o kadar uzun sürdüğünü daha iyi anlaşılabilir hale getirir.